

Kirjallisuuden antama kuva kansamme entisaikojen suunnattomasta oluen käytöstä antoi minulle aiheen yrittää selvittää, mikä oli oluen todennäköinen funktio ja millainen oli muiden väkijuomien osuus kansamme elämässä Kustaa Vaasan hallituskaudella.¹ Selvityksen kohteiksi lankesivat luonnostaan myös hallitsijan mahdolliset pyrkimykset määrätietoisen väkijuomapolitiikan harjoittamiseen maassamme. Väkijuomapolitiikalla tarkoitan toimenpiteitä väkijuomien käytön säätelyksi, väkijuomien ja väkijuoma-aineksien tuonnin hillitsemiseksi, niiden verottamiseksi, humalan viljelyn edistämiseksi sekä majataloja kapakkatoiminnan ohjailemiseksi.

Tutkiessani kansamme oluen valmistusta ja käyttöä sekä oluen ja sen valmistukseen käytettyjen aineksien verotusta kyseenä olevana aikana olen käyttänyt lähteenäni vountilejä vuosilta 1537—1634. Lähde ei kuitenkaan kata ajallisesti Kustaa Vaasan hallituskauden alkupuoliskoa, jota tutkiessani olen joutunut turvautumaan Reinhold Hausenin ja A. I. Arwidssonin lähdejulkaisuihin sekä valtakunnan keskiaikaiseen lainsäädäntöön. Väkijuomien ja väkijuoma-aineksien tuonnin selvittämiseksi olen käyttänyt vanhemman tilikirjasarjan yleisten asiakirjain ryhmään kuuluvia muutamien kaupunkien tulliluetteiloita. Sen sijaan tutkiessani Kustaa Vaasan toimenpiteitä väkijuomien käytön ja tuonnin hillitsemiseksi, humalan tuonnin rajoittamiseksi ja sen viljelyn edistämiseksi sekä kapakkatoiminnan ohjailemiseksi minun oli turvaututtava kuninkaan kirjekokoelmaan eli registratuuraan. Tietysti olen käyttänyt hyväkseni myös tähänastista historiallista, kansa-

tieteellistä, mytologista, kasvitieteellistä sekä väkijuomia ja vanhoja mittoja käsittelevää tutkimusta.

KESKIAJAN VÄKIJUOMAKULTTUURI

Koska Kustaa Vaasan hallituskauden alkupuoliskon aina 1540-luvulle asti voidaan meidän maamme kohdalla hyvällä syyllä laskea kuuluneen vielä keskiaikaan, koetin tutkielmassani selvittää senaikuisen väkijuomakulttuurin oleelliset piirteet.

Olut

Kotioluen valmistus on vuosisatoja lähes muuttumattomana säilynyt perinne, johon aikain saatossa on ilmaantunut vain joitakin parannuksia. Koska maito kirnuttiin voiksi veronmaksua ja myyntiä varten, oli sen tilalla oltava juoma, jolla suolaisesta, happamasta ja kuivatusta ruoasta aiheutunut valtava jano voitiin sammuttaa. Pursulla ja katajalla maustettu ruokaolut palveli tätä tarkoitusta päivittäin. Sen sijaan juhliksi valmistettiin enemmän maltaita käyttäen väkevämpää olutta, joka voitiin maustaa jopa humalalla.

Keskiaika oli taikauskon ja pyhimysten aikaa. Tämä ilmeni monin tavoin mm. juomatavoissa. Kevätkylvöjen aikoihin juotiin Ukon malja. Ensimmäisen kesäpäivän (25. 5.) pyhimyksen Urbanuksen kunniaksi kallistettiin maljoja. Tarkoituksena oli tulla kovasti humalaan, sillä mitä enemmän kansa oli humalassa, sitä enemmän satoa saatiin. Jos pouta rupesi pitkälliseksi, ruvettiin sitä torjumaan ja tehtiin Ukon vakat. Pantiin ohria vakkaan ja nostettiin ne ylös räystäälle sadetta odottamaan. Kun sitten satoi ja jumalan vesi ne kasteli, idätettiin ne maltaiksi ja pantiin juomaksi. Sitä juodessa laulettiin ja kiitettiin Ukkoa sateesta.

¹Malminen, Erkki: Väkijuomat Kustaa Vaasan ajan Suomessa (1523—1560). Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston historian laitos 1980.

Keskiaikana oluttynnyri oli merkittävä osa veroparselia, johon sisältyi lisäksi ruokaa, rehua, jopa majoitus. Mainittu tapa periytyy Itä-Suomessa jo 900-luvulta, jolloin Novgorodin suomalaisalueella pogostan eli veropiirin velvollisuuksiin kuului kestitseminen oluella ja ruoalla. Samanlainen verovelvollisuus kohdistui karjalaiseen veroalueeseen, perevaaraan. Läntisessä Suomessa pitäjä-sana tarkoitti alun perin tällaisen kestityksen pitäjää. Olut oli osana kaikissa keskiajan kirkollisissa veroissa: piispanverossa, papinmaksuissa ja kirkon tilojen (prebendojen) lampuotien suorituksissa. Maltaina ja valmiina oluena suoritettavat maksut olivat myös välttämättömänä osana maalliselle esivallalle suoritetuissa veroissa ja kestityksissä eli kinkereissä. Viimeksi mainituista kansaa eniten rasittivat kärjäkestitykset keväisin ja syksyisin, jolloin rahvaalta verotettiin myös humalaa, sekä ns. ruokaruotsi, jolla keskiaikana tarkoitettiin linnanväen ja hevosten ylläpitämistä niiden kiertoretkillä. Olutkestitystä pidettiin myös vuokranmaksutapana. Myllyn, laitumen ja yleensä maan vuokrana se oli tavallinen. Myös kärjää yritettiin välttää tarjoamalla olutkestitys vastapuolelle.

Valtakunnan keskiaikaiset maanlait velvoittivat kihlakunnantuomareita perustamaan maaseudulle majataloja ja talonpoikia puolestaan pitämään 40 salon humalatarhaa. Kaupunginlaki antoi määräyksiä väkijuomien myynnistä ja anniskelusta sekä hinnoittelusta. Jokaisessa kauppakaupungissa tuli olla kaksi kestikievaria. Lupa viinin, siman tai muiden juomien myymiseen kannuissa ja tuopeissa piti anoa voudilta tai pormestarilta. Se, joka myi aineita tynnyreittäin, oli velvollinen täyttämään nämä tappiin asti.

Killat

1400-luku oli kiltojen loistoaikaa. Useimmat kaupunkikillat olivat Turussa. Vanhin niistä oli luostarikorttelissa sijainnut Pyhän Nikolauksen kilta, joka mainitaan jo vuodelta 1355. Seuraavalta vuosisadalta ovat Pyhän Annan kirkkokorttelissa sijainnut kilta, Pyhän Gertrudin kilta, Maunu II Tavastin perustama aristokraattisluonteinen Kolmen Kuninkaan kilta sekä Pyhän Erasmuksen kilta.

1500-luvun puolelta mainitaan Turusta vielä Ursulan kilta. Viipurissa oli keskiaikana yksi kilta, nimittäin Pyhän Hengen kilta. Maan vanhin kilta on saattanut olla Ulvilan Pyhän Gertrudin kilta vuodelta 1347. 1500-luvun puolelta mainitaan Ulvilasta lisäksi Pyhän Olavin, Koiviston ja Suosmerin killat.

Muut keskiajan killat eli "veljyydet" (fraternitas), niin kuin Yrjö Koskinen niitä nimitää, sijaitsivat maaseudulla, useimmat niistä Kokemäenjoen pitäjissä. Tämä johtui siitä, että seutu oli erämaatuotteitten tärkein kaupakeskus. Niinpä lähteissä mainitaan Kokemäen, Huittisten Sammun ja Nakkilan Villilän kiltatuvat. Paikannimet viittaavat siihen, että kiltoja on vielä ollut Harjavallassa ja Pirkkalassa. Muualta mainitaan Ahvenanmaan Pyhän Knuutin ja Kemiön Kirkkosalmen luodon kiltatuvat. Paikannimistä päätellen myös Mynämäellä on ollut kilta.

Maamme kiltojen jäsenet olivat kaikista yhteiskuntaluokista. Kiltatuovissa pidettiin kiltajuhlien lisäksi mm. säätykokouksia, laamanin- ja kihlakunnankärjiiä sekä todistajain kuulusteluja. Suomalaisia saattoi kuulua jäseninä esim. Tukholman Pyhän Ruumiin kiltaan tai Tallinnan Pyhän Olavin kiltaan ja ulkomaalaisia taas Suomen kiltoihin. Koska vuorovaikutusta on esiintynyt meidän maamme ja Ruotsin kiltojen välillä, voin seuraavassa kiltajuhlakuvauksessa hyvällä omallatunnolla käyttää tietoja ruotsalaisista Pyhän Ruumiin ja Pyhän Yrjänän killoista.

Kiltajuhlat

Kiltajuhlat olivat jonkinlainen jatko pakanuudenajan uhri- ja kyläjuhlille. Vuoden tärkein kiltajuhla oli nimikkopyhimyksen päivän jälkeisenä sunnuntaina. Ensin käytiin messussa, jonka jälkeen kellojen soidessa kokoontuttiin pöytäliinoin ja penkkityynyin, lehvin ja kukkasin koristeltuun kiltatupaan. Oltermanni avasi juhlan esittämällä muistomaljat Kristuksen, Neitsyt Marian ja pyhimysten kunniaksi. Jäsenet yhtyivät laulaen esityksiin. Oltermanni käytti komeaa juomasarvea, muilla oli kannu, tuoppi tai puupikari. Killan kaksi isäntää piti huolta tarjoilusta. He kävivät juhlan alkaessa juomasarvi ja kannu mukanaan ulko-ovella kestitsemässä köyhiä. Maljoja

juotaessa julistettiin uudet tulokkaat killan jäseniksi ja lausuttiin muistosanat edesmenneille veljille ja sisarille. Kiltajuhlien aluksi saatettiin kallistella kymmenkunta tällaista ”pakollista” ryyppyä soihtujen palaessa, suitutuksen ja vihkiveden sekä laulun levittäessä tunnelmaa kiltahuoneeseen. Jo tässä vaiheessa ahneimmat hörppijät olivat enemmän tai vähemmän humalassa. Tämän jälkeen alkoi vasta vapaa ilonpito, joka sekin oli ankarien järjestyssääntöjen säätelemää.

Kilta hankki oluen juominkeihin. Joitakin päiviä ennen kiltajuhlaa pidettiin maistajaiset, jolloin valitut oluentuntijat ”testasivat” oluen. Jos he hyväksyivät sen, ei sen laatua kukaan saanut rankaisematta moittia. Jokainen sai tuoda mukanaan ruokaa, enintään kolmea lajia, jotta ei herättäisi kateutta muissa.

Maksettuaan sisäänpääsymaksun jäsenet saivat juoda olutta minkä taisivat. Rangaistus seurasi kuitenkin, jos vei tai varasti olutta kiltatuvasta tai jos rikkoi juoma-astiansa. Mikäli kunto heikkeni niin, että oli annettava ylen, sai, sakon lisäksi, korjata itse jälkensä. Pienemmät rangaistukset kohtasivat niitä, jotka sattuivat nukahtamaan kiltatuvassa tai läikyttämään olutta pöydälle tai lattialle. Rangaistukset vaihtelivat muutamasta penningistä yhteen äyriin, esim. lattialle läikyttämisestä sai 6 penninkiä sakkooa.

Uskon puhdistamisen varjolla revittiin Kustaa Vaasan toimeksiannosta maahan tämä yhteiskunnallisesti tarpeellinen kiltainstituutio. Mitä kuninkaalla oli antaa kodikkaitten, juhallisten ja, mikä tärkeintä, kurinalaisten kiltakokousten ja -juhlien tilalle? Juopottelua ja rähinöintiä kirkonmäillä ja käräjätupien nurkilla, tappelunujakoita mustelmineen ja verihaavoineen sekä näiden seurauksena lisääntynyt käräjäoiminen. Mutta mikäpä olisi ”maan isän” sydäntä enemmän lämmittänyt kuin sakkorahojen kolmanneksen kilauttaminen raha-arkkuun.

UUDEN AJAN SARASTAESSA

Olut

1500-luvun puolivälin kotimaisten olutlaatu-
tujen väkevyys on suunnilleen arvioitu: ns.
herraolut 3,5, voutiolut 2,8, asemiesolut 2,3,

virkamies- ja laivaolut 1,7 ja ruokaolut 1,1
painoprosenttia. Voidaan siis todeta parhaan
kotimaisen oluen vastanneen prosenteiltaan
nykyistä keskiolutta ja heikoimman laadun
jääneen reilusti jopa perhekaljan (vaarinkal-
jan) alapuolelle. Juhana oli sekä herttuana
että kuninkaana mieltynyt suomalaiseen
olueen.

Ulkomaisten oluiden tuonti oli vähäistä. Tä-
män voi päätellä vertailemalla maamme kau-
punktien tulliluetteloissa esiintyviä tuonti-
määriä esim. linnojen ja kuninkaankartanoit-
ten kotimaiseen valmistukseen. Lisäksi vuon-
na 1561 Tukholman linnan olutvaraston in-
ventoinnissa todettiin ulkomaisten oluiden
osuuden olleen 0,5 % koko olutvarastosta. Ku-
ninkaan mielioluita olivat Hannoverista ko-
toisin ollut kirkas einbeckerolut sekä hampu-
rilaisolut. Jälkimmäisiä valmistamaan hän
hankki oluenpanijan Hampurista. Paljon tuo-
tettiin Danzigista pryssing-nimistä olutta.
Muita suosittuja laatuja olivat mm. Rostockin,
Stralsundin ja Bernaun oluet sekä Braun-
schweigien mumma. Lyypekkiläinen coventa
oli halpa ja heikkolaatuinen olut.

Panimopannut näyttävät esim. Viipurin lin-
nassa olleen kuparista vuonna 1556. Siellä oli
mm. 20, 12 ja 10 tynnyrin vetoiset kupariset
panimopannut. Muu oluen valmistus- ja säily-
tysastiasto oli tehty puusta kimpiteknikalla.
Yleisimmät juoma-astiat ovat olleet kimpitek-
nikalla tehtyjä kaksikorvaisia haarikoita tai
yksikorvaisia pienempiä kappoja. Myös sor-
vaamalla tehtiin puusta halpoja pikareita,
kulppeja. Puusta valmistettiin myös taiteelli-
set sarvihaarikkaat eli kousat. Puuastiain val-
mistus oli keskittynyt Vakka-Suomeen, josta
niitä myytiin suuria määriä Itämeren ranni-
kon maihin. Muut juoma-astiamateriaalit oli-
vat maassamme harvinaisia. Tosin varak-
kaammat virkamiehet ja porvarit käyttivät
myös tinaisia, tavallisimmin Danzigista tuo-
tettuja kannuja ja tuoppeja tai Reininmaalta
kotoisin olleita koristeellisia keramiikkakan-
nuja. Hopeakannustakin saattoi joku varak-
kaampi oluensa siemaista. Lasi teki 1500-lu-
vun puolivälissä vasta tuloaan juoma-astiana.

Kannun tilavuus on Kustaa Vaasan aikana
mitä todennäköisimmin ollut 2,443 litraa ja
tynnyrin vetoisuus 117,3 litraa (ns. Rostockin
tynnyri). Kannun tilavuus ylittää ensi kerran

lukeman 2,6 litraa vasta vuonna 1605, jolloin tynnyrikokokin kasvaa. Koska kirjallisuudessa on esiintynyt virheellisiä tietoja olutlästin suuruudesta, todettakoon tässä sen käsittäneen 12 tynnyriä.

Kustaa Vaasan ajan oluen kulutuksen minimi täysi-ikäisille miehille ja naisille oli kannu päivässä. Samaan annokseen piti myös linnojen asemiesten tyytyä, kunnes nämä tulivat anoneeksi Juhana-herttualta lisäännosta. Herttua lisäsi annoksen 1,5 kannuksi arkisin ja kahdeksi sunnuntaisin. Linnojen ja kuninkaankartanoitten oluen kulutusta ilmaiseksi tiedoista laskin voutien ja asemiesten keskimääräiseksi oluen kulutukseksi 3,6 litraa ja palkollisten 2,5 litraa, joten ohjeita näkyy noudatetun aika tarkkaan.

Valtava oluen kulutus johtui pääasiassa äärettömän suolaisesta, kuivatusta, happamasta, usein jopa pahoin pilaantuneesta ruoasta. Jotta tämä saataisiin kurkusta kunnialla alas, oli oltava riittävästi juotavaa. Kaivovesi ainakin kaupungeissa oli monasti kelvotonta, joten janon yllättäessä ainoa mahdollisuus oli tarttua oluthaarikkaan. Varakkaammat yrittivät torjua ruoan kielteiset ominaisuudet myös voimakkailla mausteilla, joiden käyttö tuskin vähensi janoa. Rahvaalle mausteet olivat liian kalliita.

Maltaat

Valtakunnan vuotuisen veron veromaltaista 1530—31 Suomi hankki 3/5. Kuitenkin suurin osa maltaita koskevista kuninkaan kirjelmistä oli osoitettu Ruotsiin. Tämä voitaneen tulkita niin, että Suomi hoiti tämän asian mallikelpoisesti. Sen sijaan Ruotsia oli ravisteltava. Yleensä maltaiden suhteen oltiin kuitenkin melko omavaraisia, koskapa niitä käytettiin vaihtotavarana ostettaessa ulkoa kalaa, viljaa ja varsinkin suolaa. Vain Venäjän-sodan aikana vuonna 1556, jolloin maassamme oli kymmentuhantinen ruotsalainen sotajoukko kansamme syötettävänä ja juotettavana, jouduttiin maltaita hankkimaan suurehko määrä Baltiasta.

Humala

Kuningas Kristoferin maanlaissa säädettiin

vuonna 1442 jo 3 markan sakko talonpojalle tai lampuodille, jolla ei ollut 40 salon humalistoita. Sakkoluetteloista nähdään, että tätä säädöstä rikottiin erittäin yleisesti, vaikka maamme siitä huolimatta pystyikin maksamaan koko valtakunnan humalaverosta 1530—31 peräti kolme neljäsosaa. Humalan suhteen valtakunta ei ollut omavarainen. Sen tuonnin osuus oli 19 % koko tuonnista; 80 % tuontihumalasta tuli Danzigista. Koska humala katsottiin välttämättömäksi tuontitavaraksi, tulli asetettiin 6 äyriksi kippunnalta, vaikka se säädetyin 5 %:n mukaan laskettuna olisi 1520-luvulla ollut 8 ja 1530-luvulla 12 äyriä. Tullisäädöksin siis ei kotimaista humalanviljelyä pyritty edistämään. Selvää ja johdonmukaista linjaa humalan tuonnin rajoittamiseksi ei hallitsijan toimissa saata havaita, jos ei oteta huomioon silloin tällöin tapahtuneita viittauksia maanlain määräyksiin. Yritys siihen suuntaan kuitenkin tehtiin 1550-luvun puolivälissä, kun kuningas määräsi perustettavaksi talonpojille mallitiloiksi kuninkaankartanoita, joiden tehtäväksi annettiin myös humalanviljelyn voimistaminen. Näin kuningas ei olisi enää niin riippuvainen hanskakaupungeista. Kartanot eivät kuitenkaan pystyneet toteuttamaan hänen toiveitaan.

Niinpä kuningas tyytyikin turvaamaan oman etunsa määräämällä, että maanlain säädöksen (40 salkoa) rikkomisesta oli nostettava syyte. Olihan tulos hänelle joka tapauksessa edullinen: joko humalavero tai kärjäsakko.

Muut väkijuomat

Viiniä ja simaa tuoneet laivat tulivat Danzigista, Lyypekistä, Riiasta, Tallinnasta, Köningsbergistä ja 1550-luvulta lähtien myös Hampurista, Amsterdamista ja Ranskasta. Miltei joka laivassa tuotiin kotimaisen siman valmistamista varten hunajaa. Viineistä tuli maahamme eniten reininviiniä. Erittäin haluttuja olivat espanjalaiset malvasier (malmesier) ja bastard. Viimeksi mainittu oli mm. Kaarina Maununtyttären lempijuoma. Lisäksi tuotettiin puna- ja valkoviinejä, jopa rommia (rom). Viimeksi mainittu saattaisi kuitenkin olla myös lyhenne romenie-nimisestä viinistä, jota tuotiin maahan paljon.

Viinien hinnat vaihtelivat. Jopa samassa

lastissa saattoi olla erihintaisia reininviini-eriä. Tähän saattoi vaikuttaa paitsi se, että todella tuotiin useita reininviinilaatujia, kaksi muutakin tekijää. Täysivaltainen porvari pystyi ostamaan viininsä ilman tullia tai suorittamalla puolet tullimaksuista, kun taas muut joutuivat maksamaan täyden tullin, viisi sadalta. Lisäksi tulliluettelot jättivät sellaisen vaikutelman, kuin satamien kauppatilaisuuksissa olisi vaikuttanut ”kysynnän ja tarjonnan laki”, jolloin hintojen heilahdukset luontevasti selittyisivät.

Tuopillinen halvinta reininviiniä tuontihinnan mukaan laskettuna maksoi vuonna 1559 51 penninkiä. Hinta oli 13-kertainen verrattuna asemiesoluen hintaan. Tämä laskelma tyrmaa ajatuksen, että myös rahvas olisi voinut juoda viinejä.

Paloviina tuotettiin 1500-luvun alkupuolella ulkoa, mm. vuonna 1516 Tallinnasta ja vuonna 1559 Lyypekistä, Hampurista, Danzigista ja Tallinnasta. Kuitenkin sitä valmistettiin kotimaassakin ruutiteollisuutta varten, ei kuitenkaan viljasta polttamalla vaan viinistä. Juomana sitä käytettiin ainakin jo vuonna 1555 Venäjän-sodan aikana. Tällöin nimittäin kuningas käski jakaa paloviinaa, simaa, prysingä tai reininviiniä sotamiehille rohkaisuryppyksi ennen taistelua. Viljasta polttamisen tekniikka opittiin venäläisiltä vasta Juhana III:n ja Kustaa II Aadolfin Venäjän-sotien aikoina.

Vuodelta 1553 tavataan Turun käsityöläisten joukossa eräs Matti Viinanpolttaja. Vuonna 1556 Viipurin linnan inventaariossa on 2 leiviskää (17 kiloa) painanut, kuparinen paloviinapannu, jolla seuraavana vuonna valmistettiin paloviinaa 57,5 kannua. Ulkoa tuodun paloviinan hinta oli verrattavissa parempien viinien hintoihin.

Kuninkaan väkijuomapoliittiset toimenpiteet

Kustaa Vaasa joutui useasti puuttumaan alamaistensa elintapoihin. Vuonna 1529 hän painotti, että humalaisten tappelu pyhäpäivisin oli luvatonta. Asianomaisia oli syytettävä lain mukaan ja rangaistava. Vuonna 1541 hän kiinnitti voutien huomiota juhlapäivisin kirkonmäillä esiintyneeseen laajaan oluenmyyntiin. Parikin kertaa hän kirjoitti Viipurin käs-

kynhaltijalle Niilo Grabbelle kehottaen tätä rankaisemaan tottelemattomia kapakoitsijoita. Samanaikaisesti hän Viipurille vuonna 1542 myöntämässään privilegioissa kaupungin porvarien valituksen johdosta rajoitti kapakoiden lukumäärän lähipitäjissä kolmeen tai neljään. Näin Jääskén 20 kapakkaa supistui kahdeksi, Äyräpään 11 myös kahdeksi sekä Uudenkirkon kahdeksan kapakkaa yhdeksi ainoaksi. Muutamaa vuotta myöhemmältä ajalta on tarkat luettelot maassamme sijainneista kapakoista, taverneista eli kievareista (kröger) sekä rannikoilla ja yleensä vesiteiden varsilla samanlaista liiketoimintaa harjoittaneista kippareista (skeppare):

	kapakat kipparit	
Turun linnaläänissä	21	38
Kokemäenkartanon läänissä	12	—
Hämeen linnaläänissä	118	—
Raaseporin läänissä	1	51
Porvoon läänissä	58	34
Viipurin linnaläänissä	12	69
Savon linnaläänissä	16	—
yhteensä	238	192

Kuninkaan vuonna 1544 julkaisemassa ”kartano-oikeudessa”, joka ei koskenut ainoastaan kuninkaanlinnoja ja -kartanoita, vaan myös linnaleiriä ja majoitusta, määrättiin asianmukainen vankikomeros tai tornissa kärsittävä vesileipärangaistus sille, joka söi ja joi liikaa. Samalla kiellettiin sotamiehiä vastoin päällikkönsä käskyä asettumasta toiseen (linna)leiriin, jossa oli parempi olut, ruoka ja majoitus.

Vuonna 1556 antamassaan voutisäännössä Kustaa Vaasa määräsi, että joka pitäjään oli yleisen tien varten vain matkustavia varten perustettava majatalo, jossa talonpojille ei saisi myydä olutta. Sen sijaan matkustajien, myös kruunun palvelusmiesten, oli siitä lähtien käytettävä majataloja. Kuitenkaan näitä ei perustettu tarpeeksi. Kun uusi voutikuntajärjestely epäonnistui, väheni voutien lukumäärä ja sen mukana heikkeni kapakanpidon valvonta.

Juopumuksesta sinänsä ei rangaistu, mutta kylläkin humalatilassa tehdyistä rikkomuksista ja rikoksista. Tyypillisin tällainen rikkomus oli kärjäreuhan häiritseminen. Siitä

rangaistiin tavallisesti kolmen markan sakolla. Syytteen nostamisella humalassa tapelleita ja laitonta kapakanpitoa harjoittaneita vastaan taattiin se, että nämäkin epäkohdat muunnettiin kuninkaan niin kovasti rakastamaksi kiliseväksi hopeaksi.

Verotus uuden veronpanon jälkeen

Verouudistusta toteutettaessa maassamme 1538—40 ilmoitettiin pyrittävän lopettamaan myös suuremmat yhteisvastuulliset veronmaksuyhteisöt. Nämä olivat keskiajalla maksaneet yleisesti veroa valmiina oluena. Vielä Venäjän-sodan aikana ja sen jälkeenkin esim. Lohja-Vihdin apuverossa (v. 1556), Naantalin luostarin prebendan lampuotien yhteisverossa (v. 1557) sekä Kokemäen kartanon lampuotien verossa (v. 1561) esiintyi vielä valmis olut veroparselina. Kuitenkin verouudistuksen jälkeen on havaittavissa selvä suuntaus keskiajalle ominaisesta valmiin oluen verottamisesta olutaineksien, siis maltaiden ja humalan,

verottamiseen. Oluet pantiin linnoissa ja kuninkaankartanoissa rahvaan sinne veroina tuomista aineksista, joka määrä voudintileissä siirrettiin tulojen puolelta menojen puolelle ja näin ollen jätettiin toimittamatta valtakunnan verokamariin.

LOPUKSI

Suomen kansa typistyy käyttämiäni lähteitten valossa valitettavasti vain kuninkaan palvelusmiehiksi, linnojen ja kuninkaankartanoiden voudeiksi, asemiehiksi ja palkollisiksi. Näiden yhteiskuntaryhmien väkijuomien käytöstä saadaan kyllä hyvinkin seikkaperäistä tietoa, mutta tavallinen maaseudun rahvas tavataan vain joko veroja maksamassa, humalassa tappellessa tai käräjillä kuulemassa kunniansa. Miten rahvas on humalatilansa hankkinut, jää täysin hämäräksi. Tuskin kuitenkaan paljon erehdytään, jos oletetaan sen pääasiallisena juomana olleen katajalla ja pursulla maustetun kotioluten.

English Summary

Erkki Malminen: Väkijuomat Kustaa Vaasan ajan Suomessa (Alcoholic Beverages in the Finland of Gustavus Vasa)

The picture painted in literature portraying the prodigious use of beer by the Finnish people aroused the author's interest in investigating the probable role of beer and other alcoholic beverages in the lives of the population during the reign of Gustavus Vasa (1523—1560). The king's assumed efforts to practise a defined alcohol policy in the region of Finland formed a natural research theme.

Calculations reveal that, during the latter years of the period, the soldiers of castles and royal demesnes daily consumed 3.6 litres and the servants 2.5 litres of beer per capita. Within this study framework, it was not possible to compile exact — or even approximate — information on the use of beer by the peasantry living in the periphery in those days. Reserves of dried, sour and very salted food typical of the economy of that era explain the widespread beer drinking of the times. The alcohol percentage, by weight, of the most popular beer types, i. e. beer drunk with meals and by soldiers, was relatively low (approximately 1.1 % and 2.3 %,

respectively). Beers and wines of foreign origin were consumed only by the wealthiest population strata. Spirits were used as beverages only to a small degree.

Gustavus Vasa attempted to bring drinking under control by ordering bailiffs to bring charges against peasants who had caused damage or a public disorder when intoxicated as well as against the keepers of illicit public houses. His endeavours to establish inns along public roads to replace these public houses failed with the unsuccessful experiment with a new bailiff system.

Finland seems to have been nearly self-sufficient in malt, but not in hops. Occasionally steps were taken to reduce dependence on towns in the Hanseatic League by banning hop imports practised by the Germans and to spur domestic hop cultivation on lands of the crown. The king also hoped that these measures would make hops a better tax item, but without any mentionable results. A changeover from taxation in the form of ready beer, typical of the Middle Ages, to taxes paid with ingredients for beer making has been observed.